

УДК [316.344 : 316.334.3 : 324] (477.61)

Хобта С. В.

**ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ УСТАНОВОК (НА ПРИКЛАДІ ВИБОРІВ
В М. ЛУГАНСЬКУ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2012 р.)**

Актуалізація ідентичностей постійно використовується для мобілізації електорату. Якщо розглянути приклад виборів до Верховної Ради 2012 р., то побачимо, що передвиборчі кампанії багатьох партій були побудовані на апеляції до ідентичностей: у випадку Партії Регіонів – мовної, регіональної, у випадку КПУ – до радянської, у випадку ВО «Свобода» – етнічної і т. п. Концепт ідентичності – один з основних пояснювальних інструментів під час аналізу групової приналежності і міжгрупової взаємодії [1]. Згідно з більшістю концепцій електоральної соціології вибір, тією чи іншою мірою, зумовлений груповою приналежністю. Відповідно, можна припустити, що ідентичність виступає одним з факторів формування електорального вибору, який по суті є складним багатофакторним процесом [2; 3].

Етнокультурні фактори, як значущі змінні, завжди фігурують під час соціологічного аналізу електоральної поведінки. Окремі ідентичності часто потрапляють у фокус аналізу соціологів [4; 5; 6]. Ідентичність у всій своїй багатоаспектності як фактор формування електоральних настанов стає предметом дослідження рідше. Аналіз структури ідентичностей у зв'язку з електоральними настановами не проводився.

Метою нашого розгляду є з'ясування того, чи виступає ідентичність фактором впливу на електоральні настанови. Емпіричною основою розгляду будуть результати дослідження «Політичні партії і населення у період виборчої кампанії: контекст великого міста» та результати інших досліджень Центру з вивчення суспільних процесів та проблем гуманізму і кафедри філософії та соціології ЛНУ імені Тараса Шевченка. Для досягнення визначеної мети, ми з'ясуємо структуру і динаміку ідентичностей мешканців Луганська і проведемо аналіз зв'язків електоральних настанов та ідентичностей луганців під час виборів до Верховної Ради України 2012 р.

Відзначимо, що тема ідентичності не належить до таких, що позбавлені уваги соціологів. Вона аналізується як класиками світової сучасної соціології, так і молодими вченими різних країн. Вивчення ідентичності у вітчизняній науці включає багато аспектів: процес легітимації культурних ідентичностей (Н. Костенко), особливості національних, ідеологічних (А. Ручка, Л. Скокова), етнічних (Л. Аза, В. Арбеніна), релігійних (Л. Рязанова) ідентичностей [7]. Регіональний вимір ідентифікаційних процесів вивчається І. Кононовим, В. Середою,

О. Стегнієм [8; 9; 10]. Особливою темою є ідентичності в умовах глобалізації [11].

Увага до ідентичності характерна не тільки для соціології, але й для всього соціогуманітарного знання. Філософ В. Малахов у 90-х рр., з'ясовуючи причини надзвичайної популярності слова «ідентичність» на пострадянському просторі, пов'язував заміну словом «ідентичність» звичних термінів «тотожність», «самосвідомість» і «самовизначення» з двома причинами. По-перше, з «ефектом додаткової валідності», тобто підвищених очікувань від чужого слова і з втратою довіри до традиційного поняттєвого апарату після досліджень М. Фуко і постструктуралістів [12, с. 43]. «Введення терміну «ідентичність» дає можливість тематизувати нерелевантні змісти, які вислизують з-під контролю «самосвідомості» і разом з тим не вдаватися до зарезервованих психоаналізом понять «підсвідоме» і «несвідоме» [12, с. 48]. По-друге, кар'єра терміна «ідентичність» пов'язана з глибокою легітимаційною кризою після Перебудови. Політична незалежність пострадянських країн викликала потребу в конструюванні ідентичностей, причому ідентичностей не в політичному сенсі, а сенсі есенціалістському, націоналістичному. «Націоналізм тлумачить «націю» як від початку існуючу культурну – а часто і як етнічну – єдність, тим самим по суті підмінюючи проблематику суверенітету проблематикою ідентичності» [12, с. 52].

З політичним підґрунтям «моди» на ідентичність для пострадянського простору справді можна погодитися. Наприклад, за підрахунками Г. Батигіна, тільки у 1990-ті роки на тему «російська ідентичність» в Росії було опубліковано близько 1500 книг і 3 тис. статей [13]. Сьогодні політична наука активно цікавиться ідентичностями, особливо різного роду територіальними ідентичностями: національними, регіональними, локальними [14].

Поняття «ідентичність» в соціальну науку прийшло з психології. Від початку виникнення цього терміну, що пов'язують з роботами Е. Еріксона, в ньому підкреслювалися два аспекти: індивідуальний та соціальний (культурний). Е. Еріксон одночасно спирався на ідеї В. Джеймса та З. Фрейда. Перший, вживаючи поняття «характер», описував феномен ідентичності як активну напругу при самопізнанні. Другий говорив про єдність особистісної та культурної ідентичності [15, с. 28–29]. Відштовхуючись від цих вимірів ідентичності, Е. Еріксон доводить, що ідентичність це не тільки суб'єктивна тотожність індивіда, але й осягнення внутрішньої тотожності з певною соціальною спільнотою: «ми маємо справу з процесом, «локалізованим» у ядрі індивідуальної, але й суспільної культури, процесом, який у дійсності встановлює ідентичність цих двох ідентичностей» [15, с. 31]. Таке однозначне наголошення на соціальності ідентичності, однак, не привело до відповідної інтерпретації її в психології. Скоріше в психології домінувало індивідуалістичне розуміння. Таке, приміром, як у

попередника Е. Еріксона – К. Ясперса. Він визначав ідентичність як один з чотирьох формальних аспектів самосвідомості – осягнення того, що я залишаюсь тим, ким був завжди, і все, що відбувається в моєму житті, відбувається зі мною, і ні з ким іншим (приклад порушення ідентичності – хворі на шизофренію) [16]. Завдяки роботам Г. Теджфела соціологічний аспект ідентичності отримав в психологічній літературі відносно самостійний статус, що породило дискусію, яка точиться донині, про співвідношення особистісної та соціальної ідентичностей [16]. В. Павленко так формулює проблему: «... соціальна ідентичність дуже тісно пов'язана з інгруповою подібністю і міжгруповою диференціацією, особистісна ідентичність – з відмінністю від усіх інших людей. <...> Оскільки дуже важко уявити, як можна у кожний даний момент одночасно відчувати себе і подібним до членів інгруппи (проявляючи соціальну ідентифікацію), і відмінним від них (у межах особистісної ідентичності), то ця суперечність породила ідею про неминучість певного конфлікту між двома видами ідентичності, про їх несумісність і, відповідно, про те, що в кожний даний момент часу тільки одна з них може бути актуалізована» [17, с. 136].

Для пояснення співвідношення особистісної та соціальної ідентичності пропонуються різні моделі. Наприклад, Д. Трафимов, Г. Тріандіс і С. Гото (D. Trafimow, H. Triandis, S. Goto) вважають, що це питання може бути вирішене з використання моделей «двох кошиків» чи «одного кошика». Модель «двох кошиків» передбачає, що особистісні та соціальні ознаки зберігаються окремо одна від одної і не перетинаються [16]. У дусі «двох кошиків» розмірковують і окремі філософи, говорячи про неможливість змішування індивідуальної та колективної ідентичності. «Один предмет становить ідентичність транссексуала і зовсім інший – ідентичність «балтійця». Зіставляти сексуальну ідентичність з регіональною – те ж саме, що зіставляти зелених крокодилів з крокодилами, які летять на північ» [12, с. 46]. «Перескакування» з індивідуально-психічного рівня на соціально-культурний – логічно абсурдна понятійна підміна. Спільнота не має якості суб'єктності. Суб'єктність – атрибут індивіда, не колективу [12, с. 47].

Модель «одного кошика» визнає тісний взаємозв'язок і спільне зберігання особистісних та соціальних ознак [16]. В останніх розвідках доводиться правильність моделі «одного кошика». Зокрема, доведено, що за будь-якою особистісною характеристикою ідентичності стоїть соціальна, що особистісна ідентифікація завжди передбачає ідентифікацію з певною групою. Навіть у випадку ідентифікації з «веселими» чи «добрими» [17, с. 138].

Акцент не на особистісній, а на соціальній ідентичності характерний для соціальних психологів, культурологів, соціологів. Індивід сприймає себе і світ, поділяючи всіх на «ми» та «вони»/«інгруппи» та «аутгруппи» [18, с. 324]. В соціології ідентифікація

відбиває процес позиціонування індивіда в соціальному просторі. Через неї індивід, з одного боку, зберігає внутрішній простір власної індивідуальності, а з іншого, включається у простір суспільний. Відповідно, ідентичність служить інструментом узгодження внутрішнього та зовнішнього простору буття індивіда і групи. Н. Замятіна це називає «вертикальним» і «горизонтальним» вимірами ідентичності: тотожністю об'єкта «самому собі» та рольовими відносинами з оточенням [19, с. 203].

У сучасній науці дослідження ідентичності має міждисциплінарний характер і зони компетентності окремих наук дуже важко піддаються ідентифікації. В інтеграції дослідницького поля велике значення відіграла саме соціологія. Вплив соціології визнають і психологи, і філософи, і географи. Зокрема, психологи говорять про зміну поглядів на природу ідентичності з боку соціального інтернаціоналізму [17, с. 140]. Навіть, якщо ядром ідентичності вважаються особистісні властивості і характеристики, фактори соціального середовища не можуть ігноруватися [20, с. 7]. Німецький філософ В. Хесле, відштовхуючись від ідей Дж. Міда, пише: «Важко до кінця зрозуміти сутність власної самості, не визначивши її місце в космосі інших суб'єктів. Більшість страждань, які люди спричиняють одне одному (а цей рід страждань найвитонченіших і болісних), виникає з боротьби людей за визнання, тобто за гармонію між «Я» і «соціальним Я» [21]. Показовими є слова географа Л. Смірнягіна, який, говорячи про відставання сучасної російської географії від світового географічного мейнстріму, серед шляхів виправлення ситуації виділяє запозичення досвіду зарубіжних колег і осмислення багажу соціології [22, с. 177]. Правду кажучи, соціологія в інших питаннях (дослідження простору) сама активно запозичає знання, накопичені в межах географії, зокрема, гуманітарної [23].

У центрі нашого розгляду – соціальні, колективні ідентичності. Спочатку розглянемо структуру ідентичностей мешканців Луганська (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання: «Без яких з перелічених характеристик Ваше уявлення про себе буде неможливим?» (%)¹

№	Варіант відповіді	n=1200 Луганська область 2001 р.	n =236 серпень 2004 р.	n=593 квітень 2005 р.	n=363 квітень 2007 р.	n=374 червень 2008 р.	n=290 жовтень 2009 р.	n=707 вересень 2010 р.	n=1100 вересень 2012 р.
1.	Самостійна, неповторна особистість	25	37	56	54	48	46	36	31
2.	Член сім'ї	56	80	81	84	74	70	64	62
3.	Член кола друзів	23	48	38	54	47	37	24	19
4.	Член певного трудового (навчального) колективу	17	25	19	21	24	31	15	10
5.	Людина, пов'язана діловими зв'язками з певним колом	8	11	13	11	9	17	8	4
6.	Людина певної професії	19	21	26	26	29	36	14	11
7.	Людина з певною освітою	15	12	18	24	26	30	12	12
8.	Людина певних політичних переконань	9	7	13	10	9	16	6	7
9.	Мешканець Луганська	18	7	8	9	25	17	42	49
10.	Мешканець Донбасу	35	23	33	32	41	40	15	16
11.	Громадянин України	30	36	31	37	47	38	29	36

¹ Дослідження (2001 – 2012 рр.), на які посилаємося, проведені Центром з вивчення суспільних процесів та проблем гуманізму і кафедрою філософії та соціології ЛНУ імені Тараса Шевченка за квотними вибірками, репрезентативними для міста за ознаками статі та віку.

№	Варіант відповіді	n=1200 2001 р. Луганська область	n =236 серпень 2004 р.	n=593 квітень 2005 р	n=363 квітень 2007 р.	n=374 червень 2008 р.	n=290 жовтень 2009 р.	n=707 вересень 2010 р.	n=1100 вересень 2012 р.
12.	Радянська людина	22	12	9	11	9	19	9	7
13.	Мешканець СНД	7	3	6	4	7	6	4	3
14.	Людина певної релігії	8	6	6	10	10	7	6	4
15.	Європеєць	7	4	4	7	3	5	6	4
16.	Мешканець планети Земля	23	27	23	25	26	20	11	7
17.	Людина з певними художніми смаками (музичними, літературними і т. д.)	13	7	12	10	8	15	4	2
18.	Чоловік/жінка/ людина певної статі	-		-	-	35	34	36	25
19.	Людина певного віку	-		-	-	25	20	7	5
20.	Людина певної нації/етнічної приналежності	11		-	-	14	13	-	-
21.	Людина з певною рідною мовою	-		-	-	25	18	-	-
22.	Мешканець прикордоння	-		-	-	-	4	-	-
23.	Що ще?	2		1	1	1	-	1	1
Разом		348	365	398	428	576	572	348	314

Примітка: сума по стовпцю більша за 100%, оскільки респонденти могли обирати кілька позицій.

Сірим кольором виділено ідентичності, які займають 10 перших рангових позицій.

Аналіз структури ідентичностей показує, що ядро домінуючих ідентичностей залишається стабільним. В нього входить членство у малих групах, ідентичності пов'язані з зайнятістю, гендером і територіальними спільнотами.

Перші рангові позиції займають «член родини», «мешканець Луганська», «громадянин України», «самостійна, неповторна особистість», гендерна ідентичність, член дружнього кола. Така ж структура домінувала, правда, з дещо іншою ієрархією, і два роки тому. Згідно з даними, з 2009 р. ми можемо спостерігати зміну структури ядра ідентичностей. З 2007–2009 рр. до неї належали замість «мешканець Луганська» та гендерної ідентичності «член кола друзів» і «мешканець Донбасу». В цілому ж кореляція між рангами ідентичностей, отриманими в різні роки, дуже висока (табл. 2).

Таблиця 2

Рангова кореляція між ідентичностями (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Кореляція значуща на рівні 0.01.)

	n=236 серпень 2004 р.	n=593 квітень 2005 р.	n=363 квітень 2007 р.	n=374 червень 2008 р.	n=290 жовтень 2009 р.	n=707 вересень 2010 р.	n=1100 вересень 2012 р.
Серпень 2004 р.	1,000	0,932	0,960	0,893	0,941	0,819	0,761
Квітень 2005 р.	0,932	1,000	0,961	0,913	0,959	0,754	0,754
Квітень 2007 р.	0,960	0,961	1,000	0,925	0,960	0,770	0,749
Червень 2008 р.	0,893	0,913	0,925	1,000	0,934	0,876	0,884
Жовтень 2009 р.	0,941	0,959	0,960	0,934	1,000	0,851	0,838
Вересень 2010 р.	0,819	0,754	0,770	0,876	0,851	1,000	0,957
Вересень 2012 р.	0,761	0,754	0,749	0,884	0,838	0,957	1,000

Загальною тенденцією є падіння значущості більшості ідентичностей (рис. 1).

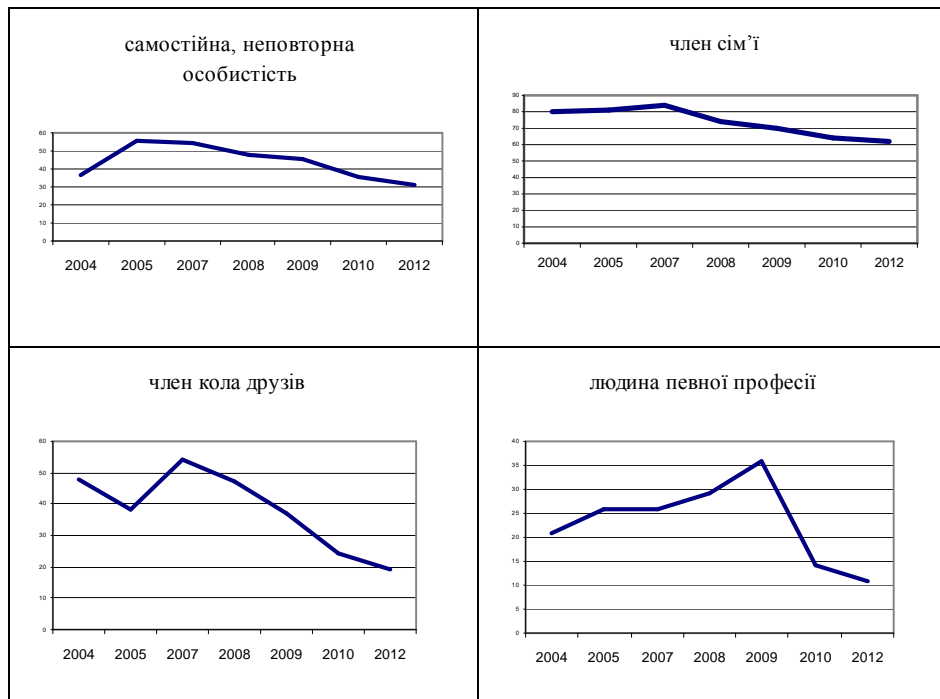

Рис. 1. Динаміка значущості ідентичностей 2004 – 2012 рр.

Більш докладно розглянемо результати останнього дослідження (n=1100, Луганськ, вересень 2012 р.). Що стосується різниці по групах, то були виявлені певні відмінності. Для жінок ідентичність пов'язана з родиною, більш значуща, ніж для чоловіків. Для молоді більш значуща особистісна ідентичність та ідентичності, пов'язані з малими групами, гендером та «космополітичні» ідентичності (європеєць, землянин). Для людей старшого віку більш значущі вікова, політична, територіальні ідентичності (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл відповідей на питання: «Без яких з перелічених характеристик Ваше уявлення про себе буде неможливим?» за віковими групами (%)

№	Варіант відповіді	За вибіркою	18–29 років	30–59 років	60 і старші
1.	Самостійна, неповторна особистість	30,5	42,0	29,7	19,5
2.	Член сім'ї	62,2	65,4	63,3	56,7
3.	Член кола друзів	18,5	25,4	17,5	13,0
4.	Член певного трудового (навчального) колективу	9,8	17,3	9,6	2,3
5.	Людина, пов'язана діловими зв'язками з певним колом	4,3	5,7	5,0	1,5

№	Варіант відповіді	За вибіркою	18–29 років	30–59 років	60 і старші
6.	Людина певної професії	11,1	13,4	11,8	7,3
7.	Людина з певною освітою	12,3	14,5	13,3	8,0
8.	Людина певних політичних переконань	7,3	5,7	7,0	9,6
9.	Мешканець Луганська	49,3	42,8	51,8	51,7
10.	Мешканець Донбасу	15,7	14,5	14,9	18,4
11.	Громадянин України	35,9	31,1	36,9	39,5
12.	Радянська людина	7,3	2,1	5,4	16,5
13.	Мешканець СНД	2,7	2,1	2,6	3,4
14.	Людина певної релігії	3,8	3,9	4,4	2,7
15.	Європеець	3,6	7,8	2,8	0,8
16.	Мешканець планети Земля	6,9	9,9	5,8	5,7
17.	Людина з певними художніми смаками (музичними, літературними і т. д.)	2,0	2,8	2,2	0,8
18.	Людина певної статі	24,9	25,8	27,3	19,2
19.	Людина певного віку	4,5	2,1	3,0	10,0
20.	Що ще?	1,2	1,1	1,4	1,1
Разом		314	100	100	100

Окремою проблемою є співвідношення територіальної приналежності і територіальної ідентичності. Це не тотожні речі. Територіально виборці належать до певного регіону чи міста, але відчуття співпричетності це може і не викликати. Тобто територіальна група може перетворитися на територіальну спільноту, а може й ні. Наприклад, результати наших попередніх досліджень міської спільноти показали, що суспільно-політичні чинники формування громади виражені слабо. Міська громада усвідомлює себе як фізичну, тобто територіальну окремішність, але не як культурну чи політичну. Процес формування ідентичності громади «зупиняється» на базових просторових чинниках [24, с. 56].

Порівняння з даними попередніх досліджень свідчить про різке зростання локальної ідентичності та спад регіональної (рис. 2.). Причини цього становлять для нас дослідницьку проблему з кількох питань.

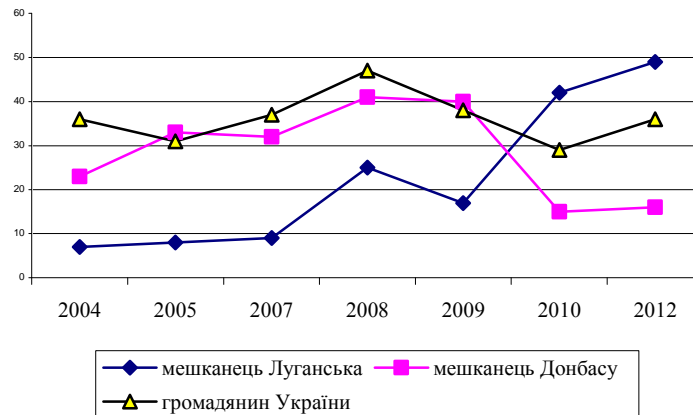

Рис. 2. Динаміка вибору територіальних ідентичностей

З одного боку, локальна (міська) ідентичність становить ідентифікаційне ядро мешканців і інших регіонів України, зокрема Слобожанщини [5, с. 269]. Психологи міську ідентичність відносять до невід'ємного елемента структури соціальної ідентичності поряд з гендерною, віковою, професійною [16]. Але, з іншого боку, виражена регіональна ідентичність – особливість Донбасу. Про це свідчать дані, отримані різними дослідженнями. Наприклад, порівняльне дослідження «Львів – Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних лояльностей» показало, що принциповою відмінністю між міськими жителями Галичини і Донбасу є інтегрованість/«розмитість» регіональної ідентичності галичан в реаліях українського суспільства і чітка регіональна ідентичність донбасців [25, с. 294]. Дослідження «Україна: образи регіонів і міжрегіональні відносини» так само показало, що громадянська ідентичність більш значуща для галичан. В ієрархії ж ідентичностей мешканців Донбасу ідентитет «громадянин України» займав майже однакову позицію з ідентитетом «мешканець регіону» [26, с. 211]. Водночас, порівняння даних масового опитування і «відкритих» інтерв'ю¹ у 2009 р. зафіксувало розбіжність у статусі регіональної ідентичності. Якщо дані масового опитування вказували на рівнозначність громадянської і регіональної ідентичності, то «відкриті» інтерв'ю говорили скоріше про рівнозначність громадянської та локальної ідентичностей. Належність до Донбасу/Сходу була названа тільки в декількох інтерв'ю.

Аналізуючи дані, отримані напередодні виборів до органів міського самоврядування, ми припустили, що ситуація місцевих виборів актуалізувала міську ідентичність й відсунула на другий план громадянську й регіональну, тоді як ситуація всеукраїнських виборів (наприклад, 2008 р.) виводила на перший план громадянську та

¹ Опитано 22 чоловіка (мешканці 6 районів Луганської області), метод стандартизованого «відкритого» інтерв'ю.

регіональну ідентичності. Але і два роки після місцевих виборів цифри залишились сталими. Це дає підстави повернутися до попередньої нашої гіпотези, що регіональну ідентичність актуалізує загальноукраїнський політичний контекст. Вона дозволяє підкреслити етно-мовну специфіку регіону та особливості «історичної пам'яті» [27]. Такий висновок ми робимо на тій підставі, що коли стимул інтерв'ю політичного характеру, регіональна ідентичність чітко артикулюється («мешканець Сходу України», «мешканець Донбасу»). У попередніх дослідженнях (2004 р., метод глибинних інтерв'ю) було чітко зафіксовано, що поряд із протиставленням народу і влади, іншим контекстом розрізнення було розрізнення регіонів – Сходу і Заходу України [28, с. 182]. В період президентства В. Ющенка, особливістю Донбасу була невдоволеність статусом регіону в Україні. Вище політичне керівництво – «помаранчеві», розглядались як чужа політична сила, сила, обрана Заходом України. У ставленні до Сходу відчувалися упередженість, навмисне ігнорування його проблем з боку вищого керівництва країни. Хоча головним способом структурування наративів було протиставлення влади і народу, коли мова заходила про регіон, з'являлось «регіональне «Ми». Воно включало як народ, так і політичну силу, яка його представляє – Партію регіонів. Природно, що від політики «своїх» очікувалося «справедливе», «належне» ставлення до регіону. Результати останнього дослідження показують, що чинна влада сприймається як влада «своїх» (табл. 4). Партією, яка найчастіше називалась, як партія, що представляє інтереси народу, – є ПР (рис. 3).

Таблиця 4

Розподіл відповідей на питання: «Як би Ви визначили відносини/стосунки між політичним керівництвом України і народом?» (у % до тих, хто відповів)

№ п/п	Варіант відповіді	Луганськ n=290 2009 г.	Луганськ n=400 2012 г.
1.	Політичне керівництво представляє інтереси народу України	6,9	23,0
2.	Політичне керівництво представляє інтереси тільки багатих	25,0	14,8
3.	Політичне керівництво, незважаючи на вибори, взагалі нікого не представляє, воно діє тільки у власних інтересах	39,6	29,3
4.	Політичне керівництво України залежне від США і ЄС, а не від свого народу	20,5	3,8
5.	Політичне керівництво України – ставленик світового уряду, а не свого	8,0	2,5

№ п/п	Варіант відповіді	Луганськ n=290 2009 г.	Луганськ n=400 2012 г.
	народу		
6.	Інше (напишіть, що саме)	–	1,3
7.	Важко відповісти	–	25,5
Разом		100	100

Чиї інтереси представляють вказані партії? _ Усіх громадян України

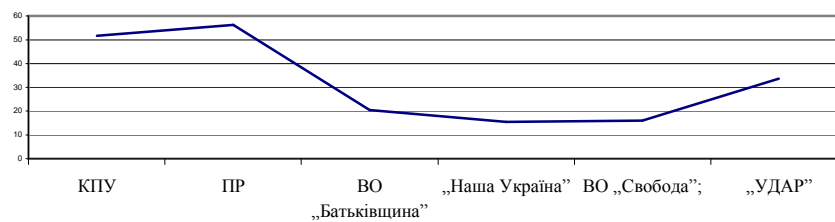

Рис. 3. Чиї інтереси представляють вказані партії?

Стереотипи, що склалися у масовій свідомості щодо представництва регіонів політичними силами, які склалися у 2004 р., продовжують функціонувати. Так, якщо у випадку ПР тільки 1,4%¹ респондентів вважають, що партія представляє інтереси Західної України, то у випадку ВО «Батьківщина» – це 11,7%, у випадку «Нашої України» – 23,7%. Щодо представлення інтересів Сходу України, то цифри такі: ПР – 16%, ВО «Батьківщина» – 0,4%, «Наша Україна» – 1%. Те, що партії представляють власні інтереси і інтереси своїх лідерів про ПР сказали 27,0% респондентів, про ВО «Батьківщина» – 44,1%, про «Нашу Україну» – 44,9%.

Люди намагаються тверезо оцінити політичну ситуацію, тому регіональне представництво, як і соціальне, багатьма розглядається як ширма для прикриття власних інтересів політичної еліти. Для половини респондентів регіональна проблематика під час виборів не є актуальною. Для інших, в тому чи іншому сенсі, вибори були приводом замислитися над регіональним поділом країни (табл. 5).

Таким чином, останні вибори до ВР, як і попередні, продовжують регіоналізувати політичне поле країни. В цьому світлі, ми вважаємо, що на даний час спад регіональної ідентичності не означає її зникнення. Вона в певному сенсі «приспана», бо виступає чимось на кшталт захисного механізму, який зараз просто не потрібен.

¹ Запитання «Чиї інтереси представляють названі партії?», у % до тих, хто відповів на запитання.

Таблиця 5

**Розподіл відповідей на питання
«З яким з наведених тверджень Ви згодні?»**

№	Варіант відповіді	Частота	Відсоток спостережень
1.	Під час виборів я відчуваю більш тісний зв'язок з Донбасом, ніж в інший час	167	16,2%
2.	Під час виборів гостріше відчуваю, що Східна Україна і Росія близькі між собою в духовному плані	143	13,9%
3.	Під час виборів я гостріше відчуваю, що Схід України відрізняється від її Заходу	171	16,6%
4.	Під час виборів я гостріше відчуваю, що необхідно прагнути до досягнення єдності Сходу і Заходу країни	170	16,5%
5.	Під час виборів я починаю сприймати Дніпро як кордон, який поділяє Україну	60	5,8%
6.	Нічого з цього	479	46,5%
Разом		1190	115,4%
Відповіли		1031	
Не відповіли		69	
Загалом		1100	

Кореляційний аналіз показав, що між рангами ідентичностей прихильників усіх перелічених у запитанні позицій існує сильний зв'язок. Зокрема, якщо виокремити територіальні ідентичності, то ранги ідентичностей повністю збігаються, окрім рангів прихильників позиції «під час виборів я гостріше відчуваю, що необхідно прагнути досягнення єдності Сходу і Заходу країни» – вони на перше місце ставлять громадянську ідентичність, міську та регіональну. Решта – міську, громадянську, регіональну.

Значущих відмінностей між ідентичностями електорату партій ми не зафіксували (табл. 6). Висока кореляція між ідентичностями прихильників КПУ і ПР.

Таблиця 6

Розподіл відповідей на запитання: «Без яких з перелічених характеристик Ваше уявлення про себе буде неможливим?» залежно від того, яку партію збиралися підтримати на виборах до ВР

№	Варіант відповіді	За яку партію Ви плануєте проголосувати	
		КПУ	ПР
1.	Самостійна, неповторна особистість	30,6	28,2
2.	Член сім'ї	64,0	65,6
3.	Член кола друзів	14,4	20,5
4.	Член певного трудового (навчального) колективу	9,0	9,7
5.	Людина, пов'язана діловими зв'язками з певним колом	3,6	4,6
6.	Людина певної професії	8,1	14,1
7.	Людина з певною освітою	14,4	13,1
8.	Людина певних політичних переконань	7,2	8,2
9.	Мешканець Луганська	49,5	52,6
10.	Мешканець Донбасу	21,6	17,7
11.	Громадянин України	36,9	35,1
12.	Радянська людина	16,2	6,7
13.	Мешканець СНД	2,7	3,3
14.	Людина певної релігії	5,4	3,8
15.	Європеець	2,7	2,6
16.	Мешканець планети Земля	5,4	5,9
17.	Людина з певними художніми смаками (музичними, літературними і т. д.)	0,0	1,8
18.	Людина певної статі	23,4	28,2
19.	Людина певного віку	5,4	4,6
20.	Що ще?	0,0	1,0
Разом		320,5	327,3

По більшості пунктів різниця не перебільшує 1–2%. Значущі розбіжності стосуються наступного. Серед тих, хто збирався голосувати за ПР, більше, ніж тих, для кого важлива ідентичність «член кола друзів» (20,5% проти 14,4%) і «людина певної професії» (14,1% проти 8,1%). Серед прихильників КПУ – «радянська людина» (16,2% проти 6,7%). В

цілому ж ідентичності електорату КПУ і ПР дуже подібні. Коефіцієнт кореляції Спірмена дорівнює 0,961 на рівні значущості 0,01.

Те ж саме можна сказати і про ідентичності тих, хто був налаштований йти на вибори і тих, хто не збирався йти голосувати. Коефіцієнт кореляції Спірмена становить 0,930 (рівень значущості 0,01). Різниця в 5% і більше стосується деяких ідентитетів. Носії особистісної ідентичності більшою мірою налаштовані були не брати участь у голосуванні чи вагалися. Серед прихильників родини переважають готові взяти участь у голосуванні та ще більшою мірою – невпевнені в своїх намірах. Респонденти, для яких важлива дружня ідентичність частіше готові йти на вибори, ніж демонструвати невпевненість. Показово, що людей з політичними переконаннями найбільше серед тих, що не визначилися. Те ж саме можна сказати стосовно гендерного та вікового ідентитету. Носіїв міської та регіональної ідентичності більше серед тих, хто визначився (табл. 7).

Таблиця 7

Розподіл відповідей на запитання «Без яких з перелічених характеристик Ваше уявлення про себе буде неможливим?» залежно від наміру взяти участь у виборах до Верховної Ради 28 листопада 2012 р.

№	Варіант відповіді	Готові взяти участь у виборах до Верховної Ради 28 листопада 2012 р.		
		так	ні	не визначився
1.	Самостійна, неповторна особистість	29,2	33,8	38,1
2.	Член сім'ї	63,1	56,2	67,3
3.	Член кола друзів	19,9	17,1	14,2
4.	Член певного трудового (навчального) колективу	9,7	10,0	8,8
5.	Людина, пов'язана діловими зв'язками з певним колом	3,8	3,8	7,1
6.	Людина певної професії	11,3	12,4	8,8
7.	Людина з певною освітою	12,0	11,4	13,3
8.	Людина певних політичних переконань	8,1	3,3	9,7
9.	Мешканець Луганська	50,2	47,1	45,1
10.	Мешканець Донбасу	17,0	14,8	10,6
11.	Громадянин України	36,2	33,8	37,2
12.	Радянська людина	9,0	5,2	6,2
13.	Мешканець СНД	2,7	2,4	1,8

14.	Людина певної релігії	4,3	2,4	5,3
15.	Європеєць	3,5	4,8	2,7
16.	Мешканець планети Земля	6,9	8,1	5,3
17.	Людина з певними художніми смаками (музичними, літературними і т. д.)	2,2	0,5	3,5
18.	Людина певної статі	23,7	23,8	31,0
19.	Людина певного віку	4,7	1,9	7,1
20.	Що ще?	0,7	3,3	0,9
Разом		318,2	296,1	324,0

Таким чином, ідентичності впливають на електоральні установки, але їхній вплив не є вирішальним. Це тільки один з багатьох факторів. У межах міста ми маємо справу з гомогенною спільнотою зі стійким ядром ідентичностей. Вибори провокують рефлексію щодо соціальної і колективної приналежності. Особливого значення набувають територіальні ідентичності. Традиційно інтенсифікація територіальних ідентичностей пов'язана з двома способами: диференціації та інтеграції (через зіткнення з Іншим та через співвідношення з загальнонаціональною спільнотою). Луганці – це спільнота, яка, з одного боку, продовжує себе сприймати через диференціацію щодо інших регіонів, а з іншого, приймає загальнонаціональну ідентичність. Вибори до ВР 2012 р. продовжують регіоналізувати політичне поле країни. Спад регіональної ідентичності не означає її занепаду. Політичні маніпуляції на ґрунті регіональних відмінностей мають ще досить високі шанси для використання в загальноукраїнському політичному процесі.

Список використаної літератури

1. Hogg M. A. The social identity perspective Intergroup Relations, Self-Conception, and Small Groups / Michael A. Hogg, Dominic Abrams, Sabine Otten, Steve Hinkle // Small Group Research. – Vol. 35. – No. 3, June 2004. – P. 246 – 276. **2. Кононов І. Ф.** Суспільний вибір у міській громаді / Кононов І. Ф. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки // ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 2 (213). – 2011. – С. 5 – 21. **3. Вишняк О. І.** Електоральна соціологія: історія, теорії, методи / Вишняк О. І. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2000. – 308 с. **4. Панина Н. В.** Национально-государственная идентификация и формирование социально-политических ориентаций русского меньшинства в Украине / Н. В. Панина // Избранные труды по социологии: В трех томах. – Т. III. Социология политики, национальных отношений, общественного мнения и социальная психиатрия / Сост. и ред. Е. И. Головаха. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 2012. – С.85 – 109. **5. Арбеніна В. Л.** Етнічна ідентифікація сучасного українського студентства як чинник формування його громадянської ідентичності // Арбеніна В. Л. // Методологія, теорія та

практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 266 – 273. **6. Чернова Л. Е.** Етнічна ідентичність нацменшин сучасної України / Чернова Л. Е. // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць.* – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 274 – 277. **7. Соціокультурні ідентичності та практики** / За ред. А. Ручки. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2002. – 315 с. **8. Кононов І. Ф.** Етнос. Цінності. Комунікація (Донбас в етнокультурних координатах України). – Луганськ: Альма-матер, 2000. – 494 с. **9. Серeda В.** Стосунки Сходу та Заходу України: історичні ідентичності і націєструктуруючі процеси / Серeda В. // *Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє: Матеріали Всеукраїнської конференції, Луганськ, 25–26 травня 2006 р.* / Наук. ред. І. Ф. Кононов. – Луганськ: Знання, 2006. – С. 183 – 196. **10. Стегній О. Г.** Типи політичної культури регіональних спільнот України // *Вісник Львівського університету. Сер. Соціологія.* – 2008. – Вип. 2. – С. 32 – 56. **11. Коржов Г. О.** Коллективные идентичности в условиях глобальных изменений // Коржов Г. О. // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць.* – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 254 – 258. **12. Малахов В. С.** Неудобства с идентичностью / В. С. Малахов // *Вопросы философии.* – 1998. – № 2. – С. 43 – 53. **13. Малинкин А. Н.** «Новая российская идентичность»: исследования по социологии знания / А. Н. Малинкин // *Социологический журнал.* – 2007. – № 4. – С. 66 – 86 // <http://www.nir.ru/sj/sj/sj4-01mal.html>. **14. Идентичность** как предмет политического анализа. Сборник статей по итогам Всероссийской научно-практической конференции (ИМЭМО РАН, 21–22 октября 2010 г.). Редколлегия сборника: И. С. Семенов (отв. редактор), Л. А. Фадеева (отв. редактор), В. В. Лапкин, П. В. Панов. – М. : ИМЭМО РАН, 2011. – 299 с. **15. Эрикссон Э.** Идентичность: юность и кризис. Пер. с англ./ Э. Эрикссон – М. : Флинта, 2006. – 342 с. **16. Микляева А. П.** Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования / А. П. Микляева, П. В. Румянцев. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – 118 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа – humanpsy.ru/miklyayeva/soc_ident_2. **17. Павленко В. Н.** Представления о соотношении социальной и личностной идентичности в современной западной психологии / В. Н. Павленко // *Вопросы психологии.* – 2000.–№ 1. – С. 135–141. **18. Triandis H. C.** Individualism and Collectivism: Cross-Cultural Perspectives on Self-Ingroup Relationships / Triandis H. C., Bontempo R., Villareal M. J. // *Journal of Personality and Psychology.* – 1988. – Vol. 54. – No. 2. – P. 323 – 338. **19. Замятина Н. Ю.** Территориальная идентичность: типы формирования и образы территории / Н. Ю. Замятина // *Идентичность как предмет политического анализа. Сборник статей по итогам Всероссийской научно-практической конференции (ИМЭМО РАН, 21-22 октября 2010 г.). Редколлегия сборника: И. С. Семенов (отв. редактор), Л. А. Фадеева (отв. редактор), В. В. Лапкин, П. В. Панов. –*

М. : ИМЭМО РАН, 2011. – С. 203 – 212. **20. Abes E. S.** Reconceptualizing the Model of Multiple Dimensions of Identity: The Role of Meaning-Making Capacity in the Construction of Multiple Identities / Elisa S. Abes Susan R. Jones Marylu K. McEwen // Journal of College Student Development. – January/February. – 2007. – Vol. 48. – № 1. **21. Хёсле В.** Кризис индивидуальной и коллективной идентичности / В. Хёсле // Вопросы философии. – 1994. – №10. – С. 112 – 123. **22. Смирнягин Л. В.** Региональная идентичность и география / Л. В. Смирнягин // Идентичность как предмет политического анализа. Сборник статей по итогам Всероссийской научно-практической конференции (ИМЭМО РАН, 21-22 октября 2010 г.). Редколлегия сборника: И. С. Семенов (отв. редактор), Л. А. Фадеева (отв. редактор), В. В. Лапкин, П. В. Панов. – М. : ИМЭМО РАН, 2011. – С. 177 – 186. **23. Россия:** воображение пространства / пространство воображения (Гуманитарная география: Научный и культурно-просветительский альманах. Специальный выпуск) / Отв. ред. И. И. Митин; Сост. Д. Н. Замятин, И. И. Митин. – М. : Аграф, 2009. – 464 с. **24. Хобта С. В.** Чинники покладання кордонів міської громади (на прикладі міської громади м. Луганська) // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – Січень. – № 2 (213). – Соціологічні науки. – С. 44 – 56. **25. Сусак В. І.** Регіональні особливості політичної культури українського суспільства: порівняльний аналіз міжпоколінських подібностей та відмінностей у політичних орієнтаціях населення Львова та Донецька // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. – Х. : Видавничий центр Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна, 2005. – С. 292 – 298. **26. Хобта С. В.** Региональные особенности идентификации в современном украинском обществе: Донбасс и Галичина // Культура України: цілісність у регіональній різноманітності: Зб. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф., Київ, 19 листопада 2008 р. – К. : ДАКККіМ, 2008. – С. 206–215. **27. Хобта С. В.** Восток Украины: трансформация идентичностей в условиях пограничья // Перекрестки. – 2010. – № 3–4 – С. 207–222. **28. Хобта С. В.** Ставлення до влади на Сході України // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. – Зб. наук. праць Дон ДУУ. Випуск 140. Серія «Соціологія». – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – С. 178–185.

Хобта С. В. Ідентичність як фактор формування електоральних установок (на прикладі виборів в м. Луганську до Верховної Ради України 2012 р.)

У статті розглядається ідентичність як фактор впливу на електоральні установки. На прикладі виборів до Верховної Ради 2012 р. у м. Луганську, показано, що ідентичності впливають на електоральні установки, але їхній вплив не є вирішальним. Це тільки один з багатьох факторів. Вибори провокують рефлексію щодо соціальної і колективної приналежності. Особливого значення набувають територіальні ідентичності. Аналіз регіональної ідентичності в Луганську показує, що

вибори до Верховної Ради 2012 р. продовжують регіоналізувати політичне поле країни, а політичні маніпуляції на ґрунті регіональних відмінностей мають досить високі шанси для використання в загальноукраїнському політичному процесі.

Ключові слова: ідентичність, колективні ідентичності, територіальні ідентичності, електоральні установки, регіон.

Хобта С. В. Идентичность как фактор формирования электоральных установок (на примере выборов в г. Луганске в Верховную Раду Украины 2012 г.)

В статье рассматривается идентичность как фактор, влияющий на электоральные установки. На примере выборов в Верховную Раду Украины 2012 г. в г. Луганске, показано, что идентичности влияют на электоральные установки, но их влияние не является решающим. Это только один из множества факторов. Выборы провоцируют рефлексию относительно социальной и коллективной принадлежности. Особое значение приобретают территориальные идентичности. Анализ региональной идентичности в Луганске показывает, что выборы в Верховную Раду Украины 2012 г. продолжают регионализировать политическое поле страны, а политические манипуляции на почве региональных отличий имеют достаточно высокие шансы для использования в общеукраинском политическом процессе.

Ключевые слова: идентичность, коллективные идентичности, территориальные идентичности, электоральные установки, регион.

Khobta S. V. Identity as a Factor of Formation of Electoral Priorities (on the Example of Elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in Luhansk in 2012)

The article deals with the identity as an influential factor on the electoral priorities. On the example of the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2012 in Luhansk it is shown that identity affects the electoral priorities, but its effect is not critical. This is only one of many factors. Elections provoke reflection on the social and collective identity. Territorial identity becomes the one of particular importance. Analysis of regional identity in Luhansk shows that elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2012 continue regionalization of the political field of the country, but the political manipulations based on the regional differences have quite high chances to be used in all-Ukrainian political process.

Key words: identity, collective identities, territorial identities, Electoral priorities, region.

Стаття надійшла до редакції 25. 12. 2012 р.

Прийнято до друку 29.03. 2013 р.

протоколом № 6.

Рецензент – д. соц. н, професор Кононов І. Ф.